

AZ 1945. ÉVI FÖLDREFORM SZABOLCS-SZATMÁR MEGYÉBEN

I. Szabolcs-Szatmár megye a felszabadulás előtt

Szabolcs-Szatmár megye mindig mezőgazdasági jellegű terület volt, ezt a jellegét a felszabadulás sem változtatta meg, sőt jelenlegi fejlődésünk időszakában is ez a jelleg szabja meg a megye alapvető gazdasági arculatát.

Szabolcs-Szatmár megyét mindig úgy emlegették, mint a nagybirtok klasszikus földjét. S valóban az is volt. Történelmünk egész folyamán a leg súlyosabb elnyomás nehezedett itt a föld népére, a parasztság állandó harcát folytatott az emberibb életért. A múlt harcai azonban nem vezettek eredményre. 1437-ben elbukott Tarpai Márton felkelése, s a „Nyírség parasztkirályának” akasztófa, paraszti harcosainak megcsonkítás lett a büntetése. 1514-ben a „bőgatyájú” Nagy György toborozta és vezette volna Dózsa táborába Szabolcs parasztjait. A megyei banderiumok leverték ezt a felkelést is. A parasztok „bűneit” ezután még éveken keresztül nyomozták, büntették. 1703-ban a Tiszahát kurucai mozdultak meg Esze Tamás vezetésével. A kurucok vére hullott, a Rákóczi-szabadságharc bukása után azonban még remény sem maradt életük jobbra fordulásához. 1790-ben a szabolcsi parasztok dekrétumában hangzott fel az egész ország parasztságát fegyverbe szólító szó — s nem lett folytatása. 1848-49-ben birtokába akarta venni a földet a szabolcs-szatmári nép, börtönbüntetést kapott helyette. Börtönbe jutottak 1897–98 földosztó agrárszocialistái is, s bot, börtön és bitó várt 1919 forradalmi parasztjaira is. Bajcsy Zsilinszky Endre mögött sorakozott fel az ellenforradalmi korszak éveiben a kuruc Tarpa népe, de a szabadság és az ezeréves juss megszerzése még messze volt. Szabolcs-Szatmár továbbra is a nagybirtok klasszikus földje maradt.

A felszabadulás előtt a megye művelésre alkalmas területének nagyrészt közép- és nagybirtokok foglalták el. 1935-ben a megye földterületének 47,2 százaléka 1240 földbirtokos kezén volt, ugyanakkor a megye lakosságának döntő többségét kitevő falusi lakosságnak alig volt saját földje.¹ Pedig ez a tömeg alkotta a megye lakosságának csaknem négyötödét, és ezen belül mintegy 42 ezer volt a mezőgazdasági munkások és cselédek száma. Szabolcsban a föld után vágyó földműves lakosság még bérllet útján is sokkal nehezebben juthatott földhöz, megélhetéshez, mint más országrészbeli társa. Az 1935. évi statisztika szerint a 100 holdon felüli birtokok bérllete túlnyomó részben közép- és nagybérlők kezén volt, s a bérbeadott birtokoknak csak 14,7 százaléka került szabolcsi kisbérlők kezére ugyanakkor, mikor az országos átlag 28,1% volt.²

A nagybirtokosok és bérlők kizsákmányolásától a földdel rendelkező parasztság sem tudott megmenekülni, mivel földjük többnyire rossz minőségű

¹ Számvetés az MSZMP kongresszusa előtt — 29. o. KSH. Nyiregyháza. 1959.

² Vármegyei Szociográfiák IV. — 83. o.

volt, tőke és jövedelem híján többségük igen alacsony színvonalon gazdálkodott, s beruházások nélkül még maguk és családjuk megélhetését sem tudta biztosítani. Jelentős részük arra kényszerült, hogy részes munkát vállaljon, napszámba járjon, vagy elszegődjék valamelyik uradalomba.³ Szabolcsban, a burgonya hazájában bőven akadt ember, aki még burgonyával sem tudott jóllakni, maga és családja lerongyolódott és éhezett.⁴ Éppen ezért a falusi nincstelenek igyekeztek földet szerezni, legalább annyit, hogy ne legyenek más „lábakapcája”. Tőke hiányában azonban a bérletbe belebuktak, vásárolt földjüket banki adósság vitte el. A néhány kivétel családjával együtt keserves árat fizetett a földért: éveken, ha nem egy egész életen át hírét sem hallotta jó kortynak, falatnak.⁵

A földműves lakosság helyzetét súlyosbította az a körülmény is, hogy Szabolcs-Szatmár az ország legjobban szaporodó megyéje volt, s az elmaradt, egyoldalú mezőgazdaság mellett ipar híján a lakosság növekedése még inkább csökkentette a munka és kereseti lehetőségeket. A megye lakossága 1900-tól 1938-ig mintegy egyharmadával nőtt meg⁶ az elrettentő halálozási statisztika ellenére.⁷ A népfélesleg levezetésének korábbi útja, a kivándorlás a harmincas években kormányintézkedések következtében megnehezült. A kivándorlás helyébe a harmincas évek második felében a világháborúra készülő Németország mezőgazdasági munkaerő igénye lépett – lényegesen rosszabb munkakörülményekkel és bérekkel.⁸

A mezőgazdasági termelés fejlettebb volta, az agrárnépesség normális szaporodása mellett is lett volna munkanélküliség a megyében, az elmaradott megyei viszonyok és a nagyarányú népességnövekedés mellett azonban a munkanélküliség Szabolcs-Szatmárban messze túlhaladta az országos arányokat nemcsak a földdel nem rendelkező napszámosok, hanem a dolgozó parasztság körében is. Az ország és különösen a megye ipari elmaradottsága sem biztosított munkaalkalmat, sőt holtidényben még az ipari munkásság jelentős része is kénytelen volt más helyen, elsősorban a mezőgazdaságban munkát keresni, s így a megnövekedett munkás tartaléksereg még inkább súlyosbította a mezőgazdasági munkanélküliséget. 1937-ben Szabolcsban 10 315, Szatmárban 1441-volt a munkanélküli.⁹ A megyei munkanélküliségről szóló jelentések újra meg újra ismétlődő sorai voltak az egész ellenforradalmi korszakban: A munkanélküliek száma emelkedik... A rendesnél nagyobb a munkanélküliség... A munkásság hangulata nyomott... Éhinségtől lehet tartani... Tengeri kását, málét, puliszkát eszik a nép; krumpli az ebéd minden nap, sütőtök a vacsora... És végül – január vége felé a legtöbb cseléd élelem nélkül marad...¹⁰

A mezőgazdasági munkásság fő kereseti forrása volt a nyári részes aratás és cséplés, de az ebből származó jövedelem is évről-évre csökkent, mert az

³ Számvetés... i. m. – 29. o.

⁴ Parasztsors-parasztgond – Bp. 1960.

⁵ Vármegyei Szociográfiák IV. – 304. o.

⁶ U. o. – 82. o.

⁷ *Incze – Petőcz*, A dolgozó parasztság helyzete az ellenforradalmi rendszerben – Bp. 1954. 76. o.

⁸ U. o. – 111. o.

⁹ *Szeibert János*, Munkanélküliség és napszámbér a mezőgazdaságban – Bp. 1939. 16. o.

¹⁰ Alispáni jelentések az 1930-as évekből.

elmaradott gazdálkodást folytató megyei földbirtokosok és bérlők mindenekelőtt a föld és munkaerő minél nagyobb mérvű zsarolásával igyekeztek biztosítani a birtok jövedelmezőségét, a kisebb gazdák pedig a nehéz viszonyok között arra kényszerültek, hogy minden munkát maguk végezzenek el. A falusi szegénység másik jövedelmi forrása a feles és harmados föld volt. Ezért azonban egész évben még több-kevesebb ingyenmunkát kellett végezni a föld tulajdonosának. A pénzszerzés módja a mezei napszám volt: sarkalló, szigorú munka napfelkeltétől napnyugtáig 50 filléres vagy 1 pengős napszámért, alig többért, mint egy-két kilogramm kenyér áráért. Szabolcs-Szatmár napszámbeírei még a nyári hónapokban is az országos napszám-átlag alatt állottak, a munkáltatók azonban még sok helyen ezt sem fizették meg, vagy fellebbezéssel éltek a hivatalosan megállapított minimális napszámbeírek ellen is.¹¹

A gazdasági elmaradottság és a hihetetlen nyomorúság együtt járt a „sötét Szabolcs” szellemi és kulturális elmaradottságával. A falvakban, tanyákon tucattal burjánzottak a vallási szekták¹², a harmincas években a megye 65 805 analfabétájával első helyen állt az írástudatlanságban Magyarországon.¹³ A falvak, tanyák, uradalmak népét az úttalanság, a feneketlen sár és szegénység zárta el a világtól, iskolától. Emberek születtek és haltak meg úgy, hogy a környező mezőkön, az istállón kívül más világot soha nem láttak, soha nem olvastak, mert nem ismerték meg soha a betűt. A nagybirtok, a tőke könyörtelenül pusztított földet, embert és kultúrát, a nép e korban ereje megfeszítésével sem tudta sorsát megjavítani.

II. Szabolcs-Szatmár felszabadulása és az új élet kezdete

A II. világháború évei még inkább megnövelték megyénk mezőgazdasággal foglalkozó lakosságának nyomorúságát. A férfiak katonai behívása után a feleségek és gyermekek munkája úgy-ahogy még biztosította a családok pusztta létét, amennyiben a családoknak volt földtulajdona, de ahol csak a háborús segély jelentette a nagy család számára az egyedüli megélhetést, ott a háborús évek múlásával és az árak emelkedésével együtt nőtt a családok ínsége és nyomorúsága is.

1944 őszén a Vörös Hadsereg felszabadító csapatai átlépték Magyarországhatárait. A szovjet hadsereg előnyomulásával egy időben a németek és helyi szekértolók vandál módon fosztották ki az országot, megyénkből is elszállították a terményeket, elhajtották az állatállomány javát, a boltok üresen, kirabolva maradtak. A nép sem élelemhez, sem ipari termékhez nem jutott.¹⁴ A debreceni csata után, 1944 október második felében a 2. Ukrán Hadseregcsoporthatás sikeres támadása a Nyíregyháza környékén folyó harcok során felszabadította megyénk területét. A német és magyar katonai alakulatok jelentős erősítések bevetésével megpróbálták ugyan a szovjet előnyomulás útját állni, de a doni és kubáni kozákok és harcokozók keletről és délről jövő támadását nem tudták visszaverni. A szovjet hadsereg Nyíregyházát elfog-

¹¹ *Incze – Petőcz*, i. m. 130. o.

¹² *Vármegyei Szociográfiák IV.* – 163. o.

¹³ *U. o.* – 286. o.

¹⁴ Nyíregyházi Állami Levéltár: Nemzeti Bizottságok iratai. 1945.

lalta¹⁵, a megvert fasiszta csapatok pedig Polgárnál a Tisza vonalán túlra vonultak vissza. Visszavonulás közben mindent felrobbantottak, felgyújtottak, utakat, hidakat és vasútvonalakat tettek tönkre, végül Polgárnál felrobbantották az új Tiszahidat is 1944. november 2-án.¹⁶ Romhalmaz, gyász, füstölgő üszkők és kifosztott lakosság jelezte a németek visszavonulásának útját.

A rengeteg megpróbáltatás után micsoda nagy megkönnyebbülést jelentett népünk számára a szovjet katonák megpillantása és a vörös katonák emberi megatartása! Még a magyar csendőrség központi parancsnokságának jelentése is beszámolt arról, hogy a szovjet katonák a szegénysorsú lakosok között ruhaneműeket és egyéb árukat osztottak szét, a lakosságtól vásárolt dolgokat megfizették.¹⁷

A szovjet hadsereg segítsége és a nép erőfeszítése nyomán, a demokratikus erők összefogásával Szabolcs-Szatmár is elindult az új élet útján. A felszabadulást követő idők egyik legégetőbb és legfájóbb problémája volt a magyar föld sorsa. Nem volt őszi vetés, a háborús események következtében a termény kinnmaradt a földeken. Az őszi munkák mulasztását tavasszal feltétlen pótolni kellett. Ez a németek által kirabolt országnak, megyénk népének is közvetlen érdeke volt, ha élni akart. „Emberek! – írta a Nyíregyházi Magyar Nép – A földeken májusban vetésnek kell zöldellnie! . . . a föld népének munkája: Magyarország alapja.”¹⁸ Ennek a munkának az előkészületeit felszabadult megyénk dolgozó parasztsága már 1944–45 telén megkezdte, sikeres megvalósításának feltételeit azonban az 1945. évi földreform teremtette meg.

III. A földreform előkészítése

A földreform megoldásának körvonalai 1944 végén bontakoztak ki, amikor december 2-án Szegeden megalakult a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front. A Függetlenségi Front programját a MKP dolgozta ki. Ez a program tűzte ki célul, hogy „a mezőgazdasági munkások és cselédek, a törpe és kisbirtokosok, a magyar nép e legszámosabb és legszegényebb rétegének fel-emelésére, a magyar demokrácia alapjainak megszilárdítására, a legrövidebb határidőn belül, a földigénylők közreműködésével” hazánkban széleskörű földreformot hajtsanak végre, és a földreform céljaira vegyék igénybe a hazárulók, a háborús bűnösök, a Volksbund tagok és a német hadseregben szolgáltak birtokait. Ezeket a birtokokat teljes egészükben, minden felszerelésükkel együtt el kell kobozni.¹⁹ A II. világháború folyamán, a parasztság elégedetlenségének levezetésére, már Szabolcsban is beszéltek a földreform lehetőségéről, de ugyanakkor erőteljesen kihangsúlyozták azt is, hogy egy esetleges földreform nem fog „ingyen földosztást” jelenteni.²⁰ Az ilyen, a magyar

¹⁵ Felszabadulás – 16. o. – Bp. 1955.

¹⁶ U. o. – 458. o.

¹⁷ U. o. – 102. o.

¹⁸ Nyíregyházi Magyar Nép, 1945. jan. 24.

¹⁹ Délmagyarország, 1944. dec. 3.

²⁰ *Vác Elemér* összeállítása, A szabolcsvármegyei népfőiskolai tanfolyam gazdasági előadásai. Nyh. 1942, 186. o.

uralkodó osztályok által végrehajtott földreformról azonban megyénk szegényparasztságának és nincstelenjeinek már az 1920-as, Nagyatádi Szabó-féle földreform óta megvoltak a keserves tapasztalatai. Magyarországon, Szabolcsban a föld népének nem akármilyen, az uralkodó osztályok érdekeit védő földreformra volt szüksége, hanem olyanra, amely szétzúzza a régi birtokviszonyokat, s a föld birtokában dolgozó parasztságunkat elindítja a demokratikus fejlődés útján. Ezért lett a felszabadulással járó demokratikus átalakulás egyik alapvető feladata a nagybirtokrendszer megsemmisítése „mégpedig földosztás útján”.²¹ A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programja ezt a demokratikus átalakulást készítette elő.

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programjának és a demokratikus földreform végrehajtásának azonban feltétele volt, hogy az 1944 decemberében Debrecenbe összehívott Ideiglenes Nemzetgyűlés és az általa megválasztott Ideiglenes Kormány munkájában és intézkedéseiben a munkásság és a parasztság döntő befolyást gyakoroljon. Mind az Ideiglenes Nemzetgyűlés „Szózata”²², mind az Ideiglenes Kormány „Nyilatkozata”²³ ennek a feltételnek, a munkásság és parasztság döntő befolyásának megvalósulását jelentette. Ez természetesen nem volt egyértelmű azzal, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés és Kormány tagjai egyöntetűen foglaltak állást a földreform mellett. A kommunisták és parasztpárti szövetségeik azonban világosan látták, hogy a történelem által rájuk szabott nagy feladatot, hogy a nagybirtok felosztásával, a nincstelen magyar földművesek földhöz juttatásával véghezvigyék az évszázadok óta késlekedő nagy történelmi igazságszolgáltatást. A kommunisták a szegényparasztság ügyét fenntartás és késedelem nélkül támogatták, mert a feudális reakció megsemmisítése, a múlttal való végleges szakítás a nemzet megmaradásának, független és önálló életének előfeltétele volt.²⁴ A kormánynyilatkozat 1944. évi december 22-i vitájában a MKP nevében Révai József követelte, hogy a juttatott föld „telekkönyvileg bekebelezett magántulajdona legyen az új birtokosnak”, mert „akkor a földműves tömegek a maguk földjén, tehát kettőzött igyekezettel fognak részt venni a gyógyítás munkájában...”²⁵ A Magyar Kommunista Párt 1945. február 11-i debreceni nagygyűlésén adta ki a jelszót: „Föld, kenyér, szabadság!” A jelszóval kapcsolatosan kibocsátott röpiratban a párt követeli, hogy a 100 holdon felüli nagybirtokot legkésőbb 1945. október 1-ig juttassák parasztkézre. A földreform végrehajtására a parasztok mindenütt alakítsák meg a földigénylő bizottságokat, szántsanak, vessenek tavasszal, az aratás is az övék lesz.²⁶ A demokratikus földreformjavaslat 1945. január 14-én jelent meg a debreceni Néplapban a Nemzeti Parasztpárt javaslataként. Ehhez a javaslathoz csatlakozott a Magyar Kommunista Párt, alapjában magáévá tette, és felszólította a magyar népet, elsősorban az érdekelt földmunkás és paraszttömegeket, hogy foglaljanak állást a Nemzeti Parasztpárt földreformjavaslata mellett, hogy a földreformról szóló törvényt az Ideiglenes Nemzetgyűlés legközelebbi ülése megtárgyalja és elfogadja.²⁷

²¹ Tanulmányok a magyar népi demokrácia történetéből – Bp. 1955. 24. o.

²² Debreceni Néplap, 1944. dec. 24.

²³ U. o., dec. 23.

²⁴ Donáth Ferenc, A földreform mérlege – Bp. 1946, 4.

²⁵ Tanulmányok... i. m. – 129. o.

²⁶ Felszabadulás i. m. – 285. o.

²⁷ Debreceni Néplap – 1945. jan. 21.

Természetesen az Ideiglenes Nemzetgyűlésben a kommunistákon kívül is voltak, akik a demokratikus átalakulás során a földreform kérdésében együtt haladtak a kommunistákkal. A szociáldemokrata párt debreceni közgyűlésén Balogh István miniszterelnökségi államtitkár mondta el, hogy a Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült pártok nemcsak abban egyeztek meg, hogy a földreformra szükség van, hanem a kormány olyan földreformot is hoz, amely az összes pártokat kielégíti, mert „minden pártnak egy a jelszava: azé legyen a föld, aki megműveli”.²⁸ Aki nem így gondolkodott, az egyelőre tartózkodott attól, hogy – legalább is nyíltan – ellenvéleményét kifejtse. Ugyanis mindenki előtt nyilvánvaló volt, aki csak józanul gondolkodott ekkor, hogy a háborúban tönkrement ország újjáépítésének első csatáját népünk a földeken vívja meg. „Az országból csak két dolog maradt meg: a nép és a föld! – hangsúlyozta a fenti közgyűlésen az igazságügyminiszter. – Ebből a két tényezéből kell a magyar államot talpra állítani.”²⁹ Nem hiányoztak a földreform hívei a kisgazdapártban sem. Hiszen az Ideiglenes Nemzetgyűlés kisgazdapárti képviselői között még jelentős számban voltak olyanok, akik a földreformban közvetlenül érdekelve voltak, s nem egyszer a saját életükben is tapasztalták, hogy felemelkedésüknek, emberi élethez jutásuknak akadálya a nagybirtok. Emlékeztek a sanyarú életmódra, a megalázottságra, amit a nagybirtokosok által irányított jegyző, szolgabíró, a vármegye a paraszt számára juttatott, s önkénytelen is arra a gondolatra kellett jutniok, hogy a nagybirtokrendszert fel kell számolni.³⁰ A Nemzeti Parasztpártnak a nagybirtok felszámolása és a szegényparasztok földhöz juttatása már a felszabadulás előtt is alapvető programja volt, és a felszabadulás után épp ezzel a programmal nyerték meg – különösen az Alföldön – az agrárproletariátus jelentős tömegeit. Így a földreform megteremtésében a kommunisták legszilárdabb szövetségese a nagybirtok ellen a Nemzeti Parasztpárt lett. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés többi képviselői is egyelőre helyeselték vagy – hallgattak.

1944–45 telén azonban nemcsak a kommunisták, a politikai pártok szólaltak meg a földreform érdekében. A felszabadult föld felé szállt a parasztemberek gondolata is. „A mezőgazdasággal, a földdel dolgozó parasztság szívszorongva várja a földnek a fagytól való felszabadulását – írták a nyíregyházi tanyákról –, hogy megindíthassa a termelő munkát, amely életfontosságú kérdés az egész magyarság szempontjából.”³¹ A falusiak, a tanyák népe, az uradalmak cselédei a felszabadulás után kezdenek gyűlésezni, vitázni, arról tárgyalnak, hogyan lehetne szétosztani a földet. Egyre erőteljesebb hangot kap e vitákon az a vélemény, hogy a föld azé, aki megműveli, s jogtalanul bírja a földet az, aki nem dolgozza, hanem csak másokkal művelteti.³² A nép megmozdult, de nem egy nincstelen fejében kísértett 1919 bukásának emléke, a fehér terror embertelensége. „Úgy akarjátok elveretni a feneketeket ti is, mint a múlt kommunistái? – mondogatták egyesek. – De ti nem huszon-

²⁸ Nyíregyházi Magyar Nép – 1945. febr. 13.

²⁹ U. o.

³⁰ Felszabadulás i. m. – 285. o.

³¹ Nyíregyházi Magyar Nép – 1945. febr. 13.

³² Az ezeréves jussért – 147. o. – Bp. 1955.

ötöt fogtok kapni, hanem a dupláját, ötvenet.”³³ És kísértettek elavult nézetek is: „Az elhagyott birtokok megművelése kizárólag szövetkezeti alapon lehetséges.”³⁴ S hivatkoztak traktor hiányra, igaerő hiányára, a szakértelem hiányára, közben megfeledeztek arról, hogy épp a mezőgazdasági munkaeszközök hiánya miatt nem lehetséges a szövetkezeti elképzelés, és ha minden hiányzott is, a kisparcellák megműveléséhez minden szegényparasztnak, cselédnek megvolt a „szakképzettsége”.

Ha a felszabadulás első hónapjaiban a széles tömegekben nem is volt még világos a földreform megvalósításának módja, a nincstelenek azért megértették, hogy elérkezett számukra a történelmi pillanat: szabad lett a föld, szolgákból a maguk urai lettek vagy lehetnek. Polgáron már „másnap, vagy talán még aznap”, hogy a németek pusztítva kitakarodtak, „négy-öt paraszt összehajolt”, beszélgettek, szervezkedtek. A kisparasztok, zsellérek nem vártak biztatást, támogatást, hanem munkához láttak. Az egri káptalan 31 500 kat. holdas birtokán, a tanyákon bizalmiakat választanak, javítják a gépeket, csépelnek, 12 700 holdat a volt cselédeknek egyelőre kishaszonbérbe adnak, már kora tavasszal megkezdődnek a mezőgazdasági munkák, és a parlagon maradt földekbe vetőmag kerül.³⁵ A felszabadulástól egészen az ideiglenes Kormány 1945. március 15-i keltezéssel kibocsátott rendeletéig a dolgozó parasztság elemi erővel kibontakozó mozgalma a földért országsszerte agrárforradalomra szélesedett. A földosztást követő gyűlések és a kormányhoz küldött küldöttségek, az elhagyott birtokok felparcellázása és kishaszonbérletbe adása, a fasiszták birtokainak elkobzása mutatták ennek a forradalomnak egyes lépéseit.

Az agrárforradalom kibontakozásában fontos szerepet játszott a Szovjet Hadsereg. A földosztás reménységét a falusi szegénység előtt először a szovjet katonák csillogtatták meg. A legtöbb helyen a szovjet katonák voltak azok, akik a tétovázókat a földek birtokbavétele felé elindították. A szovjet katonák felvilágosító, bátorító munkájának eredménye volt az, hogy azokban a falvakban is, ahol a Szovjet Hadsereg 1944 őszén keresztül vonult, meg azokban is, ahová a hadseregből csak egy-egy harcos jutott el, szállongani kezdtek a hírek, hogy nem érdemes „feles és harmados földet munkálni, mert azt lesz a föld ezután, aki megműveli...”³⁶ De még távolabbi gyökerei is voltak a szovjet segítségnek a magyar földreform megszületésében. A szegényparasztság körében itt is, ott is – Szabolcsban nem is kevesen – akadtak az idősebbek között olyanok, akik az első világháború után orosz hadifogságból tértek haza, ott átérték a Nagy Októberi Szocialista Forradalom eseményeit, vagy a forradalmi harcoknak éppen aktív részesei voltak, s nemcsak emlékeztek arra, hogy a szovjethatalom hogyan osztott földet, hanem ezek az emlékek új életre kelve, szájról-szájra járva gyakorlati útbaigazításokat is adtak a falusi szegénységnek. A szabolcs-szatmári falvakban ezeken kívül is voltak a századforduló agrárszocialista mozgalmai emléken nevelődött, majd a Magyar Tanácsköztársaság idején valami politikai iskolázottságot is nyert tagjai, akik készek voltak vállalni most is minden kockázatot a föld népe jobb és szabadabb életlehetősége megteremtéséért. Ez a mag alkotta a megye helységeiben a kommunista párt első sejtjeit is.

³³ U. o.

³⁴ Nyíregyházi Magyar Nép – 1945. márc. 3.

³⁵ Felszabadulás i. m. 459. o.

³⁶ Az ezeréves jussért, i. m., 78.

Amikor a kommunista párt felhívta a parasztság figyelmét arra, hogy ne hagyjon egy talpalatnyi földet sem bevetetlenül, mert ettől függ, hogy lesz-e ősszel mit ennie a népnek,³⁷ a párt megkezdte a munkát azért is, hogy a parasztnak legyen földje. Különösen a kisvárdai járás pártbizottsága fejtett ki igen nagy aktivitást – néha a központi utasításoktól elszakadva, a nyíregyházi megyei pártbizottság mellé vagy fölé emelkedve –, már 1944–45 telén „nem suttogva, nem suba alól beszélve, hanem nagy tempóval és jó hangosan kijelentették, hogy itt a földreform”.³⁸ A komoly forradalmi hagyományokkal rendelkező községben, Nyírkarászon pedig egyenesen a „proletárdiktatúrát” kiáltották ki.³⁹ Így, amikor a Magyar Kommunista Párt kiadta a jelszót, hogy a földigénylő bizottságok megalakításával nem kell várni, sem felső utasításra sem hatósági jóváhagyásra, a legtöbb helyen a kommunisták: munkások, kubikusok, szegényparasztok, 19-es veteránok, volt vöröskatonák a földreformot saját feladatuknak tekintették, kezdeményezték, és a földigénylő bizottságok megalakításával végre is hajtották.⁴⁰ A földreform előkészítése során persze, épp eligazító törvény híján, voltak olyan községek is, ahol a nincsteleneket az előkészítésből meg a földreform várható eredményéből is ki akarták rekeszteni. 1945. február végén Nyírkátán (akkor még: Gebe) a falu birtokos parasztjai a földosztásra csak magukat írták össze azzal a jelszóval: „Azé legyen a föld, aki meg is tudja művelni!”⁴¹

A földreform előkészítésében és sikeres végrehajtásában jelentős szerepet tölthettek be a nemzeti bizottságok. A nemzeti bizottságok felvilágosító munkája és irányítása nyomán szervezkedtek a szegényparasztok, az uradalmak cselédei – ez utóbbiak Fehérgyarmaton, Polgáron és még több helyen külön bizottságokat is alakítottak, hogy bizalmijaik az uradalmaktól rendszerint távoleső községekben nevükben tárgyaljanak, védjék a cselédérdekeket, valamint a földreform megvalósítása előtt szükséges előkészítő és mezőgazdasági munkát megszervezzék. Ilyen helyeken a földreform nem is érte készületlenül az igénylőket. Polgáron „kész leltárokkal” vártak rá.⁴²

IV. A földreform

1945. március hó 18-án jelent meg a hivatalos lapban a 600/1945. M. E. számú rendelet „A nagybirtok megszüntetéséről és a földműves nép földhözjuttatásáról”. A rendelet célja az volt, hogy „az Ideiglenes Nemzetgyűlés Szózatában és az Ideiglenes Nemzeti Kormány Nyilatkozatában lefektetett elvek és megadott felhatalmazás alapján, a nagybirtok-rendszer megszüntetésével valóra váltsa a magyar földműves nép évszázados álmát és birtokába adja ősi jussát, a földet”. A rendelet másik célkitűzése a feudális nagybirtok rendszer megszüntetésével az ország demokratikus átalakulásának és jövő fejlődésének biztosítása volt, mivel a földesúri birtok parasztkézre adása

³⁷ Nyíregyházi Magyar Nép, 1945. febr. 15.

³⁸ Visszaemlékezések.

³⁹ U. n.

⁴⁰ Az ezeréves jussért, i. m., 110. o.

⁴¹ Márkus István, Földosztás Gebén (Válasz. 1946. 1. szám) 17. o.

⁴² Szabad Nép – 1945. ápr. 7.

„megnyitja a politikai, társadalmi, gazdasági és szellemi felemelkedés útját az évszázadok óta elnyomott magyar parasztság előtt”.⁴³

A földreform-rendelet híre mindenütt óriási lelkesedést váltott ki a falvak dolgozó parasztságából. A rendelet kézhezvétele után általában minden faluban a következők szerint alakultak az események: A nemzeti bizottság összedoboltatta a falu népét; a népgyűlés megválasztotta a falu földigénylő bizottságát; ezután összeírták a földigénylőket és felosztásra kerülő birtokokat; a földosztás tervezetének elkészítése után felmérték és sors- (nyíl-) húzással kiosztották a földeket, leverték az új birtokhatárokat; megindult a földön az erőteljes munka és — az ország teljes felszabadulása után — az eddig tétovázók is követelni kezdik jussukat, a visszaszivárgó birtokosok és szövetségeseik pedig megkezdik aknamunkájukat a földek visszaszerzéséért . . .

Nagyon világos képet kapunk a földreform végrehajtásának kezdeteiről és nehézségeiről a MKP kemecsei járási párttitkárának, a járás FB elnökének 1945. április 24-én kelt jelentéséből, melyet a Vármegyei és Országos Földrendező Tanácshoz intézett:

„Midőn f. év március 22-én a párt, majd 24-én az Ideiglenes Kormány utasítására, valamint az orosz hatóságok felkérésére megindítottam járásomban a földosztási munkálatokat, arról volt szó, hogy a munkákat a lehető leg-rövidebb idő alatt be kell fejezni. A tárgyaláson, melyen Balogh Elemér földmív. államtitkár, Gyüre Károly főszolgabíró, a járási orosz katonai parancsnokság és egy orosz alezredes is jelen volt, meg lett határozva a dátum, amidőn a munkálatokat be kell fejezni (ápr. 5–7). Én ugyan erre határozott ígéretet nem tettem, de kijelentettem, hogy minden rendelkezésemre álló erőmmel azon leszek, hogy a kitűzött időre a földosztási munkálatok befejezést nyerjenek.

Az akció megindult, sajnos azonban minden előkészület nélkül és mindig utólagos rendelkezések mellett. Még az igénylőlapok is akkor jöttek meg, midőn már közönséges papíron (természetesen hiányosan) összeírták az igénylőket.

A következő hiba az volt, hogy különböző minisztériumi „biztosok” különbözőképpen magyarázták a rendeleteket, és adtak utasítást a földigénylő bizottságoknak. A másik baj volt, hogy népünk teljes politikai inaktívítása folytán több helyen (Oros és Pazony) egyszerűen nem hitték el és nem vették komolyan a földreformrendeletet. Ezekben a helyeken ugyanis még nincsen kommunista párt, nem volt, aki a népet letargiájából felrázza, a községi előljáróságok pedig teljesen távoltartották magukat az ügybe való bármilyen befolyástól, ami az egyszerű népben a földreform ellen gyanút és félelmet keltett. Nem beszélek most arról, hogy voltak az érdekelt földbirtokos osztályból számosan olyanok, akik gátolták az akció megindítását.

Mindennek dacára igen nagy energiával sikerült elérni azt, hogy április 10. körül lényegileg befejezést nyert a földosztás, aminek elérése nem csupán politikailag volt fontos, hanem lerongyolódott és ninctelen országunk elsőrangú gazdaságpolitikai érdeke is ehhez fűződött, hogy minél hamarabb befejezést nyerjen a föld felosztása, hogy a máris késedelmes és sok hiány miatt nehezen keresztülvihető tavaszi mezőgazdasági munka zavartalanságát még ezzel is ne akadályozzuk, ellenkezőleg — éppen ezáltal biztosítsuk. Sajnos

⁴³ 600/1945. ME. rendelet

hiába végezték el a bizottságok a munka oroszlánrészét, felsőbb hatóságaink egyrészt a községek közötti vitás kérdésekben nem jártak el kellő eréllyel, hagyták, hogy elmérgesedjen az ügy, és így még ma is van a járásomban 10 – 12 község, melynek ügye nincs befejezve, és ezáltal mérhetetlen kárt okozunk a mezőgazdasági termelésnek.

Ehhez járul még a visszaszivárgó földbirtokos osztályunk rohama – amit szintén magasabb befolyásokra – ma már leplezetlen bátorsággal intéznek a Földigénylő Bizottságok ellen, mely bizottságok akkor, amidőn vállalkoztak erre a nem egészen hivatásszerű szerepre, semmi mást nem cselekedtek, mint felszólításra a dolgozó népet visszahelyezték régi tulajdonába.

Hogy történtek kisebb hibák, hogy eltértek a törvényes utasításoktól ezen nem lekicsinyelendő munkájuk elvégzése során (a Végrehajtási Utasítást 18 nappal később kapták meg) – a földbirtokos osztály rovására, az egészen természetes, amivel úgy tudom, kormányzatunk is számolt, és ami csak azért sem lehet súlyos hiba, mert hiszen a földnélküli osztályunk ellen elkövetett hibáikkal a birtokon belüli osztályunk ötszáz esztendeig egyáltalán nem törődött...⁴⁴

A kemecsei járás összesített tapasztalatai a megye többi járására is általában elmondhatók voltak, az egyes községekben azonban a földreform megvalósítása egyéni szint is kapott. Tiszavasváriban (akkor Büdszentmihály) már a földreform hírére óriássá vált az öröm, és osztatlan volt a lelkesedés a dolgozó parasztság körében. A földreform-rendelet még el sem jutott a faluba, mikor a politikai pártok által összehívott népgyűlésre körülbelül 1000 ember jelent meg, és megválasztották a földigénylő bizottságot. A bizottság azonnal munkába állt: igénylőlapokat készített, összeírta az igénylőket, telekkönyv alapján összeállította a kiosztandó földek listáját, és a bizottság 23 tagjából választott bíráló bizottság döntött a földek juttatásáról. Mivel azonban a tavaszi munkák megkezdéséig nem tudtak minden földet „cövekek közé venni”, kiadták a jelszót, hogy mindenki annyi földet műveljen meg, amennyit csak tud. A termés azt illeti meg, aki megműveli a földet. És a földosztás munkája ettől függetlenül folyt.⁴⁵ Hitetlenkedés és hümmögés fogadta a dobszót Szabolcsveresmarton, amikor a kisbíró harsány hangon a község-házára hívta a földigénylőket, s az emberek fejcsóválva ballagtak csak a községháza felé.⁴⁶ Szabolcson a dobszóra is csak 73 igénylő jelent meg, a későbbi igénylők 67 százaléka otthon maradt, „mert hátha visszajön a nagvságos úr vagy a németek”.⁴⁷ Nyírkátán viszont mindenki megjelent a népgyűlésen, még a cselédek is mind bejöttek a majorokból. Azonnal megalakult a földigénylő bizottság, mégpedig a szegényparasztok és cselédek soraiból. Ez ellen a gazdák hiába emeltek kifogást, a szegények letorkolták őket – Nyírkáta történetében alighanem először.⁴⁸

A földosztás falusi végrehajtó szerve a földigénylő bizottság volt. A bizottság tagjait népgyűlésen a falu népe választotta meg. A kommunista párt pártszervezetein keresztül felhívta a nép figyelmét, hogy a földigénylő bizottságok tagjait – a saját érdekében jól válassza ki, olyanokat, akiket „sem

⁴⁴ Nyír. ÁL. Megyei Földhivatal iratai: Kemecse 1945.

⁴⁵ Felszabadulás, i. m., 454.

⁴⁶ Az ezeréves jussért, i. m., 54.

⁴⁷ Uo., 111.

⁴⁸ Márkus István, i. m., 21.

megvásárolni, se levenni a lábáról nem lehet: aki kíméletlen lesz a harcban a földesurak és lakájaikkal szemben, de hűséggel fogja képviselni a földműves nép ügyét”.⁴⁹ S a falvak népe általában jól is választott. Olyanokat, akiket a nehéz munkában töltött élet formált emberré, akiket ez az élet és a felszabadulás szabad levegője formált harcossá. Munkások, gazdasági cselédek és napszámások, törpebirtokosok és igényjogosult kisgazdák, kommunisták és pártönkívüliek kerültek a bizottságokba. A kemecsei járási földigénylő bizottság elnöke mögött 25 éves kommunista múlt állt. Mérnöki diplomájával a zsebében harcolt az intervenciós háborúk éveiben Szibéria partizánjai között, illegális pártszervezőként megjárta Románia börtöneit, kommunista volta miatt mindennel foglalkozott, de mérnökként nem dolgozhatott.⁵⁰ Más bizottsági tagok élete egyszerűbb volt, de a földreform során nem egy lett közülük számunkra is példamutatóvá. A földosztó bizottsági tagok hitét és legyőzhetetlen erejét, a felszabadult embert talán legjobban a szabolcsveres-marti földigénylő bizottság elnökének a földosztás kezdetén elmondott szavaiból ismerhetjük meg: „Legyen emlékezetes mindenki előtt, hogy én, Csire Bertalan tettem rá az ölest erre a birtokra, mégpedig azért, hogy kiösszuk a szegényemberek között. Ha valamikor arra kerülne sor, hogy felelni kell ezért, felelek érte.”⁵¹ Akadtak persze olyanok is az alja-népből, akik a földreformot a maguk pecsenyéjének megsütésére akarták felhasználni. A tiszaszlári tanyákon egy juhász azzal terrorizálta a tanyák népét, hogy ő a kommunista Jézus Krisztus”, s mindent a maga számára akart megszerezni.⁵² Pátróhán „lingárok társulata” tevékenykedett, a Nemzeti Parasztpárt helyi vezetőjét az orosz hadsereg elleni izgatással nyilas tevékenységgel vádolták meg, jöllehet ennek épp az ellenkezője volt az igaz, hisz 1919 óta szembenállt a Horthy-rendszerrel, 1944-ben internálták is.⁵³ Kemecsen az egyik földbirtokos uradalmi gazdája egyenesen a földosztó bizottság elnöki székébe lopta be magát, hogy a birtokos földjét mentse, s a parasztokat kisémmizze. A tanyaiakat „mézes-mázos beszédeivel” félrevezette, magának mintegy 100–150 kat. hold földet, 5–6 házhelyet tartott fenn, és harmadába adta azoknak a cselédeknek, akikről olyan jelentést terjesztett fel, hogy a „tanyai lakosság-nak nem kell föld”.⁵⁴

A földosztó bizottságok tagjainak döntő többsége azonban rendületlenül és megvesztegethetetlenül védte munkájával a szegényparasztság jussát. Pedig a földigénylő bizottságok útja nem volt virággal behintve. Nemcsak rémhírekkel, fenyegetésekkel, a mérnöki tapasztalatok hiányával kellett megküzdeniök, hanem gyakran saját fajtájukkal is. Igazságtalanul vádaskodtak ellenük, hiszen még élt a „Kaparj kurta, neked is lesz!” erkölcsé; sok falusi szegénynek hihetetlennek látszott, hogy akadjanak olyanok is, akik a régi rend bukásával együtt el tudták dobni a régi rend „erkölcsét” is, és önzetlenül, csak a nép érdekében vállalták a földosztás megerőltető, áldozatokkal járó munkáját. S mégis akadtak ilyen emberek, nem is kevesen. Az olcsva-

⁴⁹ Az ezeréves jussért, i. m., 23.

⁵⁰ Nyír. ÁL. MFH. iratai: Kemecse 1945.

⁵¹ Az ezeréves jussért, i. m. 63.

⁵² Nyír. ÁL. MFH. iratai: Tiszaeszlár 1945.

⁵³ U o. – Pátróha 1945.

⁵⁴ U o. – Kemecse 1945.

apáti földigénylő bizottság egyik jelentése feleletet is adott arra a kérdésre, hogy mi vezette a bizottsági tagokat munkájukban: „A mi fáradságunkért nem vagyunk hajlandók elfogadni egy fillért se, amit tettünk az emberi kötelességünk volt, mert ez az igazi demokrácia.”⁵⁵ Igen, ez volt akkor is, ma is az igazi demokrácia: tenni azt, ami emberi kötelességünk, dolgozni a népért, jövőnkért.

A földért folytatott harc a földreform-rendelet megjelenése után kezdődött el igazán. A reakció nyomában megkezdte aknamunkáját, hogy a parasztok kedvét elvegye a földigényléstől, és megakadályozza az úri birtokok szétosztását. Voltak, akik azzal ijesztgették a népet, hogy „aki a földhöz nyúl, felakasztják”.⁵⁶ Kemeceén néhány cseléd ki is jelentette: „Neki nem kell föld, mert nem akar villanypóznán csüngen, ha a németek visszajönnek.”⁵⁷ Szabolcsveresmarton is arról súgtak-búgtak az emberek, hogy a bizottság tagjait még fel fogják akasztani, s voltak olyanok is, akik azt mondták, hogy „ők bizony bemennek Kisvárdára s kihúzzák a nevüket” a földosztó bizottságnál. A régi gazdák meg azt hajtogatták, hogy nem engedi a nagyságos úr a földje felosztását. „Csak próbálja meg valaki rátenni a lábát, úgy le fogja lógni a nagyságos úr, mint a kutyát.”⁵⁸ Így aztán az egyik félelemből nem irított földet, a másik meg azért, mert lebeszéltek azzal, hogy úgyis vissza kell adni majd a földet, a harmadik meg azt mondta, hogy nincs fogata, és úgysem tudná megmunkálni a földet . . . A suttogó propaganda mellé az egyházak is csatasorba állították érveiket a nagybirtok, nem utolsó sorban saját birtokaik védelmében. Mint később Mindszenty hercegprímás – hirdették, hogy a földreformot „bosszúálló szellem küldte bizonyos társadalmi osztályok egyszerű gazdasági tönkretételére”, és a városi munkásság éhezésének és nélkülözésének oka is csak a földreform. A nyíregyházi evangélikus egyház azért tiltakozik a város határában levő földjeinek kiosztása ellen, „mert azon bolgárkertészet folyik, s ha ez megszűnik, Budapest munkássága szenved ettől élelemhiányt”.⁵⁹ Támadták a földigénylő bizottságokat, a parasztok durvaságáról, jelentős nemzetgazdasági értékek pusztulásáról beszéltek, a bizottsági tagokat részrehajlással vádolták, hogy maguknak és rokonságuknak hasítják ki a jobb földeket. A támadások éle már a földreform előkészítése korában a kommunista párt helyi szervei és tagjai ellen irányul. Előbb a demokratikus pártokat felhasználva a helyi államhatalmi szervekből, a nemzeti bizottságokból akarták kiszorítani a kommunistákat. Azzal érvelnek a mátészalkai nemzeti bizottságban, hogyha a kommunista pártnak is helyet juttatnak a nemzeti bizottságban, „meg kell bontani egységüket”.⁶⁰ Majd a földosztó bizottság tagjai közül akarták kizárni őket, „mivel a faluban a kommunisták kevesen vannak”.⁶¹ 1945 második felében pedig, a földreform sikerei láttán, provokációkat, terrorcselekményeket szerveznek a megye elmaradottabb vidékein (Tarpán), Nyíregyházán fasiszta szer-

⁵⁵ Uo. – Olcsvaapáti 1945.

⁵⁶ Uo. – Kemece 1945

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Az ezeréves jussért, i. m., 61.

⁵⁹ Nyír. ÁL. MFH. iratai: Nyíregyháza 1945.

⁶⁰ Uo. Nemzeti Bizottságok iratai: Mátészalka 1945.

⁶¹ Uo. MFH. iratai: Büdszentmihály 1945.

vezkedésre, nyilas provokációkra kerül sor.⁶² A nagybirtokokon az egykori intézőkkel és gazdatisztekkel valóságos közelharcot kell folytatniuk a földosztó bizottságoknak. A földreform hírére előkerültek az elmenekült földbirtokosok is. Különösen az ország teljes felszabadulása után gyorsul meg visszaszívargásuk Budapestről, a Dunántúlról, valamivel később „nyugati hadifogságból”. Ezek személyesen, összeköttetésekkel, vagy ügyvédekkel mozgásba hozták az államapparátusban megbujó lakájaikat. Egyik-másik faluban a főjegyző egyszerűen letagadta, hogy tudomása lenne a földreformról, s csak határozott fellépésre, pár nap késéssel doboltatta ki, hogy „aki földet akar igényelni, jelentkezzen a község házában”.⁶³ Különösen Szabolcsban a régi szolgabírák is mindent megtettek, hogy a földreform végrehajtását, a földosztást megakadályozzák. A megye főispánja – az egykori földbirtokosok volt ügyvédje és bizalmasa – ugyanis úgy *demokratizálta* a közigazgatást, hogy a régi szolgabírákat egyszerűen áthelyezte más járásokba. Így azután érthető, hogy a tiszai járás főszolgabírája, Fernbach például egyszerűen nem akarta engedélyezni a Földművelésügyi Minisztérium járási megbízottjának működését azzal, hogy „erre nem volt főispáni utasítása”. A vármegyeháza egyik szobájában a legtöbb földreformmal kapcsolatos rendeletet, plakátot a por lepte be.⁶⁴ A szabotálások, rémhírterjesztések ellen a Földművelésügyi Minisztérium vármegyei megbízottjának kellett fellépni. Három főjegyzőt letartóztatott, Nyírbátorban pedig egy földbirtokost internáltatott, aki azzal fenyegette az igénylőket, hogy „visszajönnek a németek”. A kisvárdai járásban, Rétközberencsen és Ajakon olyan híreket bocsátottak szárnyra, hogy „a földigénylők összeírása arra szolgál, hogy az összeírottakat elvigyék Oroszországba”. Erre az asszonyok megrohmozták a község házáat, és az összeíróíveket szétépték.⁶⁵ Kemeceán az egyik földbirtokos, aki egyben a vármegye gazdasági felügyelője is volt, cselédeknek egy-egy kat. hold földet ígért, ha nem igényelnek földet. Ugyanakkor meg is fenyegette őket, hogy mindannyiójukat kihajigálja, ha földért jelentkeznek. A földreform úgyszemlése az állandó, nála meg a cselédeknek mindig lesz kenyere – mondogatta, s nagyobb nyomaték kedvéért még hozzátette: „Remélem, hogy maguk sem akarják a kolhuszt (!) meg a csajkát!”⁶⁶

Hivatkoztak a birtokosok termelési érdekekre is, hogy földjüket mentésük, miközben törvényteleneknek bélyegezték a földosztást. Arra hivatkoztak, hogy „a haszonbérlet nem meri folytatni a földek művelését”, mert attól tart, hogy másnak a javára fog dolgozni, a földhözjuttatottak meg „érik, hogy birtokszerzésük nem törvényes alapon nyugszik”, így ezek is vonakodnak a föld megművelésétől.⁶⁷

Amikor mindezek a mesterkedések a földek kiosztásának egyre gyorsuló ütemét nem tudták megállítani, legalább a birtokok értékesebb, használható gazdasági felszereléseit igyekeztek megszerezni. Rozsályban a földbirtokos egyik cimborájával összejátszva a cséplőgépet szerette volna volt birtokáról

⁶² Tanulmányok, i. m., 328.

⁶³ Az ezeréves jussért, i. m., 78.

⁶⁴ Felszabadulás, i. m., 463.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Nyír. ÁL. MFH iratai: Kemece 1945.

⁶⁷ Uo.

megkaparintani, de nem tudtak túljárni a földosztó bizottság elnökének eszén.⁶⁸ Turistvándiban egy gőzgépet csempészték ki a faluból.⁶⁹ A tiszavidai lelkész felparcellázott birtokának faszorát termelte ki erőszakkal.⁷⁰ Több helyen a községi hatóságok a jóvátételi szállításokat használták fel arra, hogy az úgazdákat a földtől elriasszák, a kisembereket vetették ki a beszolgalatások zömét.⁷¹ Pedig az úgazdáknak 1945 tavaszán alig volt meg a betevő falatjuk is. A háború és a megyében folyó háborús cselekmények miatt egyébként is kicsi jövedelmük csökkent, vagy soknál el is maradt, kevés jószágállományuk majdnem teljesen elpusztult, ennek ellenére a községi eljárások – ekkor még nagyrészt a régi világ embereiből álltak – minden terhet az úgazdákra igyekeztek hárítani, kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, hogy az úgazdákkal törődjenek.⁷² Majd a kiosztott földek megművelését akarták akadályozni azzal, hogy „ismeretlen kezek” a már felmért földek végéből rendületlenül kihúzogatták a karókat, vagy gúnyolódásból „máshová tették”, s bármennyit is dolgoztak a földigénylő bizottságok tagjai, gyakran fordult elő, hogy előző napi munkájuknak nyomát sem látták.⁷³ A politikai pártok megyei vezetői közül a kisgazdapárti főispán sem maradt távol a földreform hitelének lerombolásától. „Elvileg” ő is a földreformot tartotta pártja első feladatának, de azonnal hozzá is tette, hogy „3 millió nincstelenből és negyedmillió törpebirtokosból nem lehet kivétel nélkül kisbirtokost csinálni”.⁷⁴ A szociáldemokrata párt nyíregyházi elnöke is csak a mérsékelt reform mellett foglalt állást nyilatkozatában, amikor kijelentette, hogy „meg kell maradnunk a kipróbált és jól bevált kisbirtokrendszer-nél”.⁷⁵ Mindezek ellenére Szabolcs-Szatmárban megkezdődött a földreform végrehajtása, és a reakció semmiféle mesterkedése sem tudta megakadályozni folyamatos megoldását.

Szabolcsban a földosztás megkezdésének első jelentései Tiszanagyfaluból futottak be. A földosztás itt egy hazaáruló nyilas 600 holdas birtokán kezdődött el, utána a Desseffy grófok 4000 holdas birtokát adták a falu népe örök tulajdonába. A tiszánagyfalui földosztás volt Szabolcsban, de talán az egész országban is az első, ahol nemcsak jelképesen – mint Pusztaszeren –, hanem a valóságban is a földigénylők tulajdonába adták a földet. Ilyen értelemben is számolt be erről az eseményről a nyíregyházi Magyar Nép. A tiszánagyfalui földosztásról beszámoló riport címéül az újság a következő címet adta: „Így történt az első földosztás Magyarországon”. Arról lehet vitatkozni, hogy ez a földosztás volt-e valóban Magyarországon az első, az azonban kétségtelen, hogy Szabolcsban Tiszanagyfaluban kezdődött meg az új honfoglalás, s Tiszanagyfalu – a riporter szavaival élve – bevonult a történelembe.

Mi is történt Tiszanagyfaluban? 1945. március 27-én a tiszánagyfalui községházán, a földigénylő bizottság hosszú asztalán a falu térképe meg a földosztás listája volt kitergetve. A bizottság tagjai teljesen vagyontalan parasz-

⁶⁸ Uo. – Rozsály 1945.

⁶⁹ Uo. – Turistvándi 1945.

⁷⁰ Uo. – Tiszavid 1945.

⁷¹ Az ezeréves jussért, i. m., 109.

⁷² Uo., 72.

⁷³ Uo., 75.

⁷⁴ Nyíregyházi Magyar Nép, 1945. jan. 14.

⁷⁵ Uo., 1945. febr. 27.

tok, egytől-egyig munkásemberek, akik ismerik mások munkájának értékét, és el tudják dönteni, hogy ki mit érdemel.

Az asztalnál „mindenki a térkép fölé hajol, mert most határozzák el, hogy melyik birtok kerül legelőször felosztásra... Csupa elnyűtt, megtört, idő előtt öszülő, rongyos ember. Pedig most az ünneplő ruhájuk van rajtuk.

... Úgy döntenek, hogy Kék László nyilas körzetvezető, népellenes bűnös földje kerül először felosztásra. Munkácsi Mihály, Lecor Mihály és Bodrogi András részesülnek ebből a földből. Ezer év óta ők az első parasztok, akiket a népakarat visszahelyez abba az úri birtokba, amely jog szerint őket illeti.”

Március 27-én délután két óra körül a bizottság kivonult a határba. Az országtúttól jobbra megállnak „Kék László földje sarkánál Sajben András rendőrfőkapitány, a neves népi író, aki mint földmunkás maga is sokat kinlódott ebben a határban, Pintér András, a nyíregyházi MKP vezetője, a földművelésügyi miniszterium kiküldötte és egy csomó rongyos, de lobogószemű ember: a földigénylő bizottság tagjai és azok a nincstelének, akiket földhöz fognak juttatni.

Megkezdik a földmérést, mindegyik 12–12 hold földet kap. A földmérők útjába lapályos részen meggyűlt víz áll, amely sok helyütt térdén felül ér. Goldolkodás nélkül belegázolnak.

A három új földesgazda kipirosodott füllel, izgatottan topog a mesgyén. Néha egymásra néznek, azután végighordozzák szemüket a határon, a földjükön. Egyikük sem hiszi el egészen, hogy ami történik, az valóság, s nemcsak álmodják a gyönyörű délutánt.

A föld ki van mérve. Nyilhúzással döntik el, hogy melyik tag melyiké legyen... Mindenki elzékenyüléssel küzd. Sajben főkapitány magához inti a három földhözjuttatottat, és emelt hangon mondja: Munkácsi Mihály, Lecor Mihály, Bodrogi András, most már tiétek a föld!

Felesukló zokogás szakítja félbe a rendőrfőkapitány szavait. A három elhasznált, agyonkínzott ember leborul a földre és úgy csókolja zokogva. Most már minden jelenlevő sír...

Az ezeréves per eldőlt a legfelsőbb fórumon, maga a magyar nép mondta ki az ítéletet – folytatta a rendőrfőkapitány – ... Hirdessétek, mert kötelességeket hirdetni, hogy a magyar kormány, melyet felszabadulásunk után a nép akarata választott, szívvvel és megértéssel kezeli ügyeteket, nem üres fogásokkal, mint elődei. Azonban, hogy ez a kormány áldásos munkáját ki tudja fejteni, az elsősorban a felszabadító Vörös Hadseregnek köszönhető. Becsüljétek meg azt a szabadságot, ami a birtokotokba jutott, és háláljátok meg a kormánynak és a Vörös Hadseregnek azzal, hogy fáradhatatlanul dolgoztok a termelés fokozásáért, minden talpalatnyi föld bevetése érdekében.”

Ezután a nyíregyházi MKP titkára beszélt: „Olyan történelmi pillanatok voltak most tanúi – mondta –, melynek jelentőségét ma még felmérni sem lehet. Ne kedvetlenítsen el benneteket az, hogy ütegállásokat, kilótt tankokat és rombadólt házakat találtok újonnan kapott földjeiteken.

A nagy honfoglalók sorsa az, hogy a semmiből kell hazát építeniük. Akarni kell és a romokon élet fakad, sokkal szebb, emberibb és szociálisabb élet, mint az előző volt. Nem lesz többé kiszolgáltatott zsellér, akit kénye-kedve szerint kínozhat földesura... ”⁷⁶

⁷⁶ Nyíregyházi Magyar Nép, 1945. márc. 29.

Valóban új élet fakadt a romokon, s az emberekből ehhez az élethez az akarat sem hiányzott. Tiszanagyfalu után osztották a földet Szabolcs-Szatmár többi falvaiban is mindenütt. A földigénylő bizottságok jogi előképzettség nélkül is pompás jogi érzékről tettek tanúságot legtöbb döntésüknél. Mikor például Kállay Kristóf, Kállay Miklós volt miniszterelnök fia a kállósemjéni földosztásnál azon a címen kérte a maga számára 300 hold meghagyását, hogy atyja elesett a németek elleni harcban, a földigénylő bizottság megtanácskozta a kérést, s azzal az indokolással utasították el, hogy „Kállay Miklós a saját, bűnös politikájának esett áldozatul, ezért nem jár jutalom”.⁷⁷ (Kállay Miklós a Gestapo fogságába került 1944 novemberében Budapesten, innen Sopronkőhidára szállították, majd a többi fogollyal együtt Németországba vitték. Ott került a nyugati szövetségesek kezébe, akik szabadon bocsátották. Kállay azután előbb Olaszországba – Capriba, majd az Egyesült Államokba emigrált, hol a magyar népidemokrácia elleni uszítások egyik aktív vezetője lett. 1967 januárjában az Egyesült Államokban hunyt el.)

A földigénylő bizottságokban ez volt a jelszó: Ki a földekre! A földeken ásóval, kapával, forgóölekkkel – úgynevezett baktatókkal – mérték, szabdalták, karózták a letűnt úri világ támaszpontjait, miként egykor az uraság parancsára mérték a baktatókkal a harmados földeket. A bizottság tagjai közül néhányan benn az irodákban éjjel-nappal papíron szabtak, rajzoltak, készítettek a falu határának új arcát. A földosztást a falvakban 2–3 hét alatt befejezték, különösen ott, ahol volt elegendő föld, és a szegényparaszatok is bátran igényeltek. Ilyen helyeken csak a tartalékolt földek – hadifoglyoknak, házhelyek céljaira stb. – maradtak kiosztatlanul, a legtöbb esetben ezeket is kiadták kishaszonbérbe. Voltak azonban falvak, ahol hiába tették közhírré, hogy akinek földet juttattak, vigyen névvel ellátott karót, és menjen ki a határba. Ilyenek miatt hány lelkes bizottsági tagban rendült meg a hit, tört meg a munkakedv! A kommunisták azonban mindenütt ott voltak, új erőt öntöttek a csüggedőkbe. Szabolcsveresmarton a párttitkár kijelentette, hogy bármi is történjék, a földet ki fogják osztani.⁷⁸ Szabolcsra a MKP megyei küldöttje ment ki, hogy tanácsaival támogassa a földigénylő bizottságot és lelket öntsön a bátortalan igénylőkbe.⁷⁹ A földosztás során végzett derekas munka ismertté tette a párt- és a földosztó bizottságok tagjait falu- és megyeszerte.

Az elmaradt falvakban bizony kezdetben nehezen ment a munka. A „nyílhúzás” napján a háromszáznál több igényjogosult közül Szabolcsveresmarton csak 250 embert sikerült „összeverbúválni” a nyílhúzásra. Nehezen ment a munka azért is, mert a bizottsági tagok is húzódoztak a földosztástól, mivel nem értettek a földmérő munkákhoz, meg-megvolt bennük a félelem is az esetleges „következményektől”, amikkel egyes jóakaróik kecsgettették őket.⁸⁰ Sok bizottsági tagon úrrá lett az a félelem is, melyet a felszabadulás előtt a birtokosok tudatosan neveltek bele cselédekbe. Emiatt például Szabolcs községben a hét bizottsági tagból csak 3 maradt meg a földosztásnál, a többiek még a föld elfogadásától is húzódoztak.⁸¹ De a maradék igazán bát-

⁷⁷ Felszabadulás, i. m., 464.

⁷⁸ Az ezeréves jussért, i. m. – 62. o.

⁷⁹ Uo. – 112. o.

⁸⁰ Uo. – 117. o.

⁸¹ Uo.

rakat semmi sem állította meg munkájukban. Segítség nélkül dolgoztak a bizottságok irodáiban, mérték a kiosztott földet a határban, verték a karókat a mesgyéken. Gyakran még ezeket a karókat is maguk készítették el. A gyávák félve kerültek el őket, vagy távolról nézték munkájukat. Csak ezek az elszánt bizottsági tagok nem féltek, nem riadtak vissza semmitől. Felosztották a földet, igénybevették az épületeket is a birtokokon, ezeket is felosztották, lebontották, és szétosztották az igényjogosultak: falusi nincstelének, uradalmi cselédek között. De az igazán áldozatos munkára, lelkiere, a falusi szegénységgel szembeni megértésre nem is a földosztás megkezdésekor, az első hetekben volt szükség. Még csak ezután jött a neheze.

1945 elején csak egy harcos csoport: kommunisták, nemzeti bizottságok és a földigénylő bizottságok tagjai mertek igazán harcolni a földért. Amikor azonban az országból a németek teljesen kitakarodtak, majd a fasismus teljes vereségével a II. világháború befejeződött, és egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy Magyarországon is megbukott a régi világ, a földéhes, megbátorodott nincstelének lettek a legfanatikusabb, legharcosabb földkövetelők. Jöttek a panaszok, a nagyszájú, mindent felborítani igyekvő emberek, akik még koratavasszal fogvacogva megbújtak, rémhíreket terjesztettek és a földreform ellen beszéltek, most, amikor látták, hogy a földosztásból mégsem lesz baj, előálltak, szervezkedni kezdtek és mindent elkövettek, hogy a rendet és nyugalmat megzavarják. Hirdetni kezdték a nép előtt, hogy nem jól lett kiosztva a föld, számba vették, hogy ki kapott, ki nem kapott, jobbra-balra küldték a panaszos leveleket, feljelentéseket írtak. És földet akartak minden áron. A rakamaziak követelőzéseit alig lehetett leinteni, akik azt akarták, hogy a faluból a módos gazdák települjenek át a Dunántúlra. A faluban ugyanis kevés volt a föld, sok a földigénylő, s ezek szerint a kevés gazda könnyebben települt volna át, mint a sok igénylő.⁸²) Tivadaron meg a volt katonák, hadifoglyok jogos igényeit próbálták elutasítani azzal: „Minek harcolt!”⁸³ Most már nemcsak az egyes igénylők bátorodtak fel, nemcsak az igénylők és a földigénylő bizottságok között élesedett a harc, egész falvak is harcban álltak határaikhoz közelfekvő, vagy a szomszédos falvak hozzájuk is tartozó birtoktesteinek megszerzéséért. Megkezdődött és hosszú hónapokon keresztül folyt a harc a dögei és szabolcsveresmarti földigénylő bizottságok között, évekre elhúzódott a harc Fehérgyarmat és Matolcs földigénylői között, s a kemecsei járási földigénylő bizottság elnökének már idézett összefoglaló jelentése is a községek vitájában jelölte meg a földreform sikeres lezárásának egyik legfőbb akadályát.⁸⁴ És mindenütt folyt a harc, ahol még lehetett földet szerezni és osztani. A földszerezés mellett komoly, furfangosan vezetett csatározások folytak az egyes birtokokon megmaradt mezőgazdasági gépek megszerzéséért is, hiszen minden község életében létfontosságú volt egy traktor vagy más mezőgazdasági gép megszerzése a szinte megoldhatatlan igaerő és géphiány idején. Hete és Csaroda vitájában a mátészalkai termelési biztos próbált salamoní ítéletet hozni: a vitatott traktort hol egyik, hol másik községnek juttatta oda. Ítéleteibe azonban mindig csak a traktorhoz jutott falu nyugodott bele.

⁸² Uo. – 122. o.

⁸³ Nyír. ÁL. MFH. iratai: Tivadar – 1945.

⁸⁴ Uo. – Szabolcsveresmart. Kemecse, Fehérgyarmat 1945.

Újból és újból, új indokolással cserélt gazdát a gép, a községek között viszont az ellentét állandósult, s ez újabb vitákat szült.⁸⁵ Tanulmányom során már esett szó arról is, hogy a földosztás megkezdésekor nem is egy földhöz jutott állt el a juttatástól, néhányan a kapott földet megriadva visszaadták. Amikor ezek is látták, hogy a földreformot nem fogják visszacsinálni, kezdtek ragaszkodni „jogaikhoz”, a juttatott parcellához, melyről önként mondtak le. De ekkor már a legtöbb esetben nem volt föld. És a föld nélkül maradottak szervezkedtek, a földosztó bizottságok leváltását, a juttatások felülvizsgálatát követelték. A mátészalkaiak azzal a kéréssel fordultak a Szatmár Vármegyei Földosztó Tanácshoz, hogy haladéktalanul hívja össze Mátészalka összes földigénylőjét, és az összehívott földigénylőktől kérdezzék meg, hogy „bizalommal viseltetnek-e a mostani községi földigénylő bizottsággal szemben vagy sem”, és ha nem, abban az esetben kérik a bizottsági tagok azonnali újraválasztását. A bizalmatlansági indítványban a községi földigénylő bizottság ellen a legsúlyosabb vádak: a földigénylők jegyzékébe nem vettek be mindenkit, és így valótlan adatokat terjesztettek fel abban; olyan embereknek is juttattak földet, akiknek a törvény értelmében nincs joguk hozzá; nem képviselték vagy nem akarják képviselni a nép érdekeit. „Ilyen és ehhez hasonló hibák” miatt a panaszosok nem kívánnak egyebet az új bizottság megválasztása után, minthogy az új bizottság újra soronkívül döntsön igazságosan „a véglegesen igénybeveendő földterületekről és ezek juttatásáról a nép érdekeinek szem előtt tartásával”, vagyis kezdje el elülről a földreformot.⁸⁶ Ez azonban Mátészalkán is, másutt is lehetetlen volt. A panaszok és viták megszüntetésére ennél járhatóbb utat ajánlott az önmagukat kismizmizett nincstelenek érdekében Veres Péter 1945. szeptember 7-én a megyei földigénylő bizottságok nyíregyházi ülésén:

„Földigénylő bizottságok elnökei és tagjai, arra kérlek benneteket, szánjátok meg azokat a nincstelen, szegény családos embereket, akik még a tavasszal gyávák voltak, megrettentek, könyörüljete rajtuk, adjatok azoknak is egy kis földet. Hadd mondhassanak magukénak azok is legalább egy barázdát. És arra kérlek benneteket emberek, hogy ne veszekedjete, ne civődjatek egymással, ne bántsátok egymást.”⁸⁷ De akkor már nem lehetett az igénylőket egy barázdával kielégíteni, válogatták, az igényeik is megnőttek. Az egyik azért panaszkodott, hogy „csak” gyümölcsöst kapott, de pénz híján nem tudja permetezni. Adják hát a gyümölcsöst olyanak, akinek van pénze, hogy a gyümölcsfákat rendben tartsa. Neki szántóra van szüksége, hogy gyermekeinek ételme legyen.⁸⁸ Kemecsen a Kecskés-tanyai cselédek azt tartották méltánytalannak, hogy csak 1200 négyszögölet kaptak egy holdban, kat. holdat követelnek, mivel a felosztott tanya földjére „az ő verejtékük hullott”.⁸⁹ Szabolcson a dohányosok igényeit nem lehetett kielégíteni. 10 – 10 kat. holdat akartak minden dohányos számára, mert – mint mondták – községenként meg kell lenni a régi dohánymennyiségnek. Megnyugtatták őket, hogy majd mindenki termel a faluban egy kicsit, ezek mennyisége kiteszi majd az összes

⁸⁵ Uo. – Hete 1945.

⁸⁶ Uo. – Mátészalka 1945.

⁸⁷ Az ezeréves jussért, i. m., 68.

⁸⁸ Nyír. ÁL. MFH. iratai: Mátészalka 1945.

⁸⁹ Uo. – Kemecse 1945.

szükségeset.⁹⁰ A dohánykertészek Kemeceén is kérik a földosztás arányainak megváltoztatását, szintén 10 holdat követelnek dohányosokként, mivel „szakértelmük és felszerelésük van”, és az ország érdeke is az, hogy ők 10 holdat kaphassanak.⁹¹ Tiszakóródon a juhászok követeltek maguknak nagyobb földjuttatást, hiszen a „nyájnak legelőterület kell”.⁹² Nem hiányzott az ötlet ezeknél furcsább igényléshez sem. Több helyen a szülők után a nősülőkörbe jutott legények is igényeltek maguknak földet is, házhelyet is, mert „úgy illik a nős emberhez, hogy saját földje és külön háza legyen”.⁹³ A Mátészalka Újfalussy-tag fiataljai labdarúgó pályát kérnek maguknak, pedig több cselédnek föld sem jutott a tanyán.⁹⁴ A falusi egyházak is felsorakoztak az igénylők közé: papnak, kántornak, harangozónak, temetőnek és iskolának mind külön földet igényelnek, s több helyen — kapnak. Nem is keveset. Beregsurányban a rk. egyház 30 hold földet kapott, ezt megosztották az egyházi hierarchia szerint: a lelkész 15, a kántor 10 és a harangozó 5 holdat kapott.⁹⁵ Milotán a községi csorda részére külön földutat igényeltek, mert a „ki- és bevonuló csorda a község útját tönkreteszi”.⁹⁶ A mátészalkai kórház önellátásra akart berendezkedni, épp ezért szintén igényelt 10 holdat.⁹⁷ És így tovább lehetne sorolni az igényeket és az indokokat.

Ezeknek az igényeknek a visszaverésében és leszerelésében még viszonylag könnyen jeleskedhettek a földosztó bizottságok tagjai. Ezeknél sokkal nagyobb veszedelmet jelentett azonban 1945 nyarától a földreform sikeres végrehajtásában és eredményeinek megtartásában a földek visszaperlése. A visszatért birtokosok száz holdakat kezdtek visszaperelni ott, ahol az összes föld is kevés volt az igények kielégítésére, és — sajnos — számos helyen a volt birtokosoknak vissza is ítélték a földet. Így 1946-ra Szatmárban a kiosztott földek 18 százaléka került vissza bírói vagy más ítélettel földesúri kézbe.⁹⁸ A régi birtokosok tudtak még igazán harcolni a földért. Szabolcsveresmarton az „öreg úriasszony jobban ragaszkodott a földjéhez, mint bármely nagycsaládos ember”. Ügyvédet fogadott, s a minden hájjal megkent ügyvéd mindennel próbálkozott, fűt-fát ígért, vesztegetéssel próbálkozott a földigénylő bizottság tagjainál, amikor így nem boldogult, fenyegetni kezdett. De a bizottság nem állt ijedős emberekből, a próbálkozások, fenyegetések felbőszítették őket, mint a „tigriseket”, s kereken kijelentették, hogy „ügyvédekkel tovább nem tárgyalnak, szóba sem állnak”.⁹⁹ A földigénylő bizottságok hasonló szellemű elhatározásait parancsolóan írta elő az a könyörtelen szükségszerűség is, hogy az 1945-ös földosztás után a parasztnak és az országnak nem vitákra, hanem a földek megművelésére volt szüksége. A reakció és segítői nemcsak a jogaiktól akarták megfosztani a földhözjutottakat, hanem a munkától is el akarták téríteni, amikor a földigénylő bizottságokat elárasztották kérvényekkel, melyek respektálására a Vármegyei Földbirtokrendező Tanács szó-

⁹⁰ Az ezeréves jussért, i. m., 118.

⁹¹ Nyír. ÁL. MFH. iratai: Kemece 1945.

⁹² Uo. — Tiszakóród 1945.

⁹³ Uo. — Több községnél

⁹⁴ Uo. — Mátészalka 1945.

⁹⁵ Uo. — Beregsurány 1945.

⁹⁶ Uo. — Milota 1945.

⁹⁷ Uo. — Mátészalka 1945.

⁹⁸ Tanulmányok, i. m. 327.

⁹⁹ Az ezeréves jussért, i. m., 72.

val és írásban is utasítgatta a bizottságokat, és — sajnos — az utólag megjelent Végrehajtási Utasítás is elősegítette ezt. Mindezekkel szemben azonban ott állt az a körülmény, hogy a földosztást már végrehajtották, az úgazdák belekezdtek juttatott földjeik megművelésébe, maguknak dolgozták meg azokat az urasági földeket, amelyekre ezer évig kellett várniok. A 3 — 5 holdas birtokoktól akarták most megfosztani az úgazdákat azok, akik sohasem fogták meg az eke szarvát, akiknek sohasem volt a föld élethivatásuk, csak — sok esetben — egyik jövedelemforrásuk. Most tanulták meg a parasztok, hogy ki ellen és hogyan kell harcolniok. És harcoltak is.

A földvisszaperléseknél jelentkező ügyvédi aknamunkára, ennek veszélyeire egy parlamenti felszólalásában rámutatott Rajk László is: „A földreform veszélyeztetését nem azokban a kivételes túlkapásokban látjuk... hanem azokban a kilengésekben, amikor furfangos ügyvédek és paragrafusravárók segítségével, a földreform-törvény világos rendelkezései dacára nem egyszer sikerrel kísérelik meg kiforgatni a földhözjuttatottakat azokból a kisbirtokokból, amelyeket a magyar demokrácia juttatott nekik.”¹⁰⁰

A földbirtokosok és ügyvédjeik legfőbb segítői a Megyei Földbirtokrendező Tanácsok paragrafusokra váró és paragrafusokon nyargaló hivatalnokai, gyakran a tanácsokba befészkelődött reakciósok voltak, kik általában a régi birtokosok javára hozták meg „elvi határozataikat”. A községi földigénylő bizottságok tagjai és az úgazdák azonban nem hagyták magukat. A tiszavidiek visszautasították a Szatmár vármegyei Földbirtokrendező Tanács döntését két úri birtok visszaitélésében is. Kereken megmondták, hogy nem engedik meg a tanácsnak, hogy náluk a földreformot felborítsa. A helyi viszonyokat a községi földosztó bizottság, nem a földbirtokrendező tanács ismeri, a földosztásnál a bizottság nem a két birtokos, hanem 76 igénylő érdekét nézte. Ha százszor visszaitéli is a tanács a kiosztott földeket, akkor sem adják vissza azokat, mert ezek nélkül Tiszaviden nincs földreform.¹⁰¹ A kemecsei földigénylő bizottság több alkalommal is kioktatja a Szabolcsmegyei Földbirtokrendező Tanácsot, hogy „nem érti meg az 1945. évi jogszabályok és az idők szellemét”, amikor a földreformot szűk keretek és szűkkeblű törvény-magyarázatok között akarja keresztülvinni. A jogi álláspontot nem elméleti megfontolásokra, hanem a földreform gyökerét képező „korszellemre és a demokratikus ujjaépítés alapelveire” kell felépíteni. A földért folytatott harcban ősidők óta saját kezükkel földet túró emberek állnak szemben olyanokkal, akik sem maguk nem fogták meg soha az eke szarvát, sem őseik tenyere nem érintette azt. Nem lehet tehát összeegyeztetni a földreform alap gondolatával és az igazsággal azt, hogy a föld azé legyen, aki csak a hasznát húzza anélkül, hogy izzadságos terheit is megismerné.¹⁰² A kemecsei földigénylő bizottság épp ezért nem fogadja el a Földbirtokrendező Tanács semmiféle nyakatekert indokolását, hanem csak annak alapján dönt, hogy „azé a föld, kié a munka és a föld szeretete”.¹⁰³ A földreform igazsága csak így lesz teljes. A földért folytatott harcban az úgazdák legvégső érvét a kocsordi földhöz juttatottak mondták ki: „A föld a miénk; vissza nem adjuk, inkább meghalunk!”¹⁰⁴ Végül

¹⁰⁰ Nemzetgyűlési Napló, 1945 — 49. I. 75.

¹⁰¹ Nyír ÁL. MFH. iratai: Tiszavid 1946.

¹⁰² Uo. — Kemecse 1945.

¹⁰³ Uo.

¹⁰⁴ Tanulmányok..., i. m., 371.

Szabolcsban is pártközi értekezlet hozott határozatot, melyben a pártok „tiltakoznak a föld visszaadása ellen, bármilyen címen is történjék.” A határozat kimondja, hogy „nem lehet negyvenezer embert bizonytalanságban tartani azért, hogy kétszáz ember dolog nélkül élhessen, ha elég ügyes paragrafusokat keresni.” Végül a pártközi értekezlet kimondta, hogy határozatát küldöttség vigye fel Pestre, hogy az egész ország tudomására jusson az.¹⁰⁵

A földreform sikeres lezárását és az újjazdák megnyugtatótatását szolgálta volna a földek kataszteri felmérése, a juttatott parcellák területének pontos meghatározása és végleges birtokba adása. Azonban a földmérést végző mérnökök egy része is nemhogy segítette, inkább akadályozta a földreform lezárását. A mérnöki munka nyomán megváltoztak a mesgyék, egyes helyeken a dűlőutak is. Mátészalkán a mérnök a dűlőutakat is felmérte a földhözjuttatottak között, így az újjazdák földjüket még megközelíteni sem tudták.¹⁰⁶ Szamosújlakon a mérnök csak úgy volt hajlandó a földmérő munkát megkezdni, ha holdanként 1 kg lekvárt, 1 kg nullás lisztet és 10 dkg zsírt kap.¹⁰⁷ Kemeccsén a mérnökök a házhelyhez juttatottaktól „kölcsonöket” kértek és kaptak, hogy a felmérést meg tudják kezdeni, ugyanakkor a felmérésnél segédkező munkások munkabérét nem fizették ki.¹⁰⁸

A számtalan nehézség ellenére a földreform alapjaiban 1945 végére, gyakorlatilag 1947-re megyénkben befejeződött. 1948-ban és 1949-ben a hadifoglyok juttatásainak lezárásával és a házhely ügyek végleges rendezésével utóhullámai is elültek.

Az 1945. évi földreform során hazánkban kereken 660 000 mezőgazdasági munkás, cseléd és dolgozó paraszt részesült összesen 3 300 000 kat. hold földjuttatásban. Szabolcs-Szatmárban és a hozzá kapcsolt Bereg megyében a földreform 466,3 ezer kat. holdra terjedt ki, melyből egyes személyek között 341,5 ezer kat. holdat osztottak ki.

Az 1945. évi földreform fontosabb adatai Szabolcs-Szatmár megyében

Személyeknek	Állami gazdaságoknak	Erdőgazdaságoknak	Községi kezelésű gazdaságoknak	Egyéb (házhely stb.)	Összesen
juttatott föld (1000 kat. hold)					
341,5	3,9	65,6	37,5	17,8	466,3

Földjuttatásban részesült 58 715, házat kapott 2 668 és házhelyhez jutott 24 442 személy.

¹⁰⁵ Donáth Ferenc, i. m., 31.

¹⁰⁶ Nyír. ÁL. MFH. iratai: Mátészalka 1946.

¹⁰⁷ Uo. Szamosújlak 1946.

¹⁰⁸ Uo. Kemeccse 1946.

Az 1945. évi földreform során föld-, ház- és házhely juttatásban részesültek száma gazdaság-nagyságcsoportok szerint Szabolcs-Szatmár megyében

Gazdaság-nagyságcsoport	Föld	Ház	Házhely
	juttatásban részesültek száma		
Gazdasággal rendelkezők:			
0 – 1 kat.holdas gazdasággal	2 920	68	1 408
1 – 3 " "	12 377	274	4 328
3 – 5 " "	14 781	582	4 619
5 – 10 " "	19 469	1 305	6 340
10 – 15 " "	3 886	241	1 152
15 – 20 " "	599	23	164
15 – 20 " "	589	23	164
20 – 25 " "	148	8	52
25 kat. holdnál nagyobb	75	4	29
Gazdasággal rendelkezők összesen:	54 245	2 505	18 092
Gazdaság nélküliek	4 470	163	6 350
Összesen:	58 715	2 668	24 442

A földreformmal eltűnt megyénkbeli a nincstelen zsellérek hada, megszűnt az agrárproletariátus. Ezzel megszűnt az az „egésztelen állapot, amelyben a föld drága, a munkaerő pedig hallatlanul olcsó volt”.¹¹⁰ A felszabadult földön Szabolcs-Szatmár parasztsága elindulhatott az új élet útján.

V. Élet a földeken

A II. világháború során tönkrement ország ujjaépítésének egyik döntő kérdése volt a földek megművelése. 1945. február 11-én a földművelésügyi miniszter épp ezért felhívással fordult a magyar föld népéhez:

„A magyar föld nagy része megműveletlenül tekint ránk, és termékenyítő munkánkat várja. Ha megmunkáljuk és bevetjük a magyar földet, barázdáiból az élet tekint felénk. A mindennapi kenyeret fogja számunkra megérlelni. Ha elhanyagoljuk, a halál és éhség hoz hazánkra újabb szenvedést. A magyar parasztság a mai nehéz viszonyok között nem lehet hűtlen a földhöz, és annak megművelését most fokozott mértékben kell elvégeznie.

Hazánk sorsa, politikai és gazdasági életünk egyaránt attól függ, termelünk-e az elkövetkező évben eleget. Ne várjon hát senki biztatást vagy kényszert a termelőmunkára, hanem saját maga, családja és a nemzet érdekében szívvel-lélekkel, minden ereje megfeszítésével végezze a termelőmunkát.”¹¹¹ Megyénk népe – bár maga is súlyos anyagi helyzetben volt – ezt a felhívást nemcsak megértette, hanem mihelyt a háborús helyzet azt lehetővé tette, az ország, elsősorban a legtöbbet szenvedett főváros inségben szenvedő népének élelmészését is – már a földreform előtt – jelentős mértékben magára vállalta. Budapest felszabadulása után, 1945 telén és koratavaszán élelmiszerral, burgonyával, borsóval teli vagonok futnak a vasúton Budapest

¹⁰⁹ Számvetés... i. m., 32 – 33.

¹¹⁰ Márkus István, i. m., 24.

¹¹¹ Felszabadulás, i. m., 399.

éhez lakosságának megsegítésére, a megye majd minden községének segítségével és felajánlása eredményeképp. A felszabadulást követő hónapokban, majd az első szabad esztendőben a Nyírség az ország egyik legbőségesebb élettára lett.

1945-ben, mihelyt a tél fagya felengedett, a tavasz első leheletére megindult népünk küzdelme, hogy a letarolt földeket megmunkálja, és a jövő életet maga és országa számára biztosítsa. De a volt nincstelenség, cselédek és szegényparasztok többsége szerszám, iga nélkül állt a föld végén. Egy részüknek volt ugyan kis tinókája, üszője, így összefoghattak, vettek valahonnan egy rozoga szekeret, előszedték a régi rossz faekét, és a szántáshoz foghattak. Nem egy azonban csak ásóval, kapával vágta fel a földet, törte fel a parlagot. Néhányan magukat fogták járomba, s megmunkálták, bevetették azt a földet, melyet már magukénak tartottak.¹¹² Ritkább volt az olyan munka, ahogyan Polgáron történt. Ott ugyanis a megmaradt traktorokhoz a Vörös Hadsereg üzemanyagot adott, s az ekék előtt traktorok dübörögtek az aknamezőktől megtisztított ugaron.¹¹³ De legtöbb faluban hol voltak a traktorok!

A földek megművelésének gondját növelte a vetőmag hiánya. A sok nehézség közepette mégis a vetőmag okozta a legkisebb gondot, mert a Szovjet Hadsereg helyi parancsokszámai adtak vetnivalót a lefoglalt gabonaraktárakból, a hadsereg készleteiből.¹¹⁴ Ahol pedig így nem jutott vetőmag, a parasztok a maguk és gyermekeik szájából vették el a kenyérnek valót, inkább nélkülözték, de bebizonyították, hogy nemcsak jogos, méltó örökösei is a földnek. A parasztok munkája nyomán a földeken tavaszi napfényben, gyönyörűen zöldelltek a vetések. A helyi nemzeti bizottságok is minden erővel szervezték és irányították a földeken folyó munkát. A gépekhez üzemanyagot szereztek, a fogattulajdonosokat kötelezték, hogy hatósági áron elsősorban a hadbavonultak, nagycsaládú kisemberek földjét szánják fel. Erélyesen léptek fel a munkakerülőkkel, a tavaszi munkák idején korcsmázókkal szemben is, s ha más nem segített, internáltattak is.¹¹⁵ Az állam sem feledkezik meg az újgazdáról. Előnyös feltételekkel vetőmagot juttatott, kisebb mezőgazdasági gépeket kölcsönzött a hiányosan felszerelt gazdaságoknak, a nincstelenségnek, termékeik értékesítését szövetkezetek létesítésével biztosította. Később a progresszív adózás bevezetése is a kisparashti gazdaságok érdekét szolgálta.

A nép erőfeszítése és az állam támogatása nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a szegényparasztok nem jártak úgy, mint azok, akik 1920 után jutottak földhöz: most nem mentek tönkre, hanem évről-évre erősödtek. A nagy társadalmi összefogás és az egyéni erőfeszítések nyomán 1945 nyarán az újgazdák már a magukét aratták. Aratás után azután a legtöbbjük nekilátott, hogy igát szerezzen: legalább egy tehenet, ha nem volt, vagy a meglévő mellé másikat, ha egy volt. „A jószágszerzés valóságos mozgalommá vált az új gazdák körében – erre takarékoskodott és erre használt fel minden fufangot mindenik . . . és sokan meg is szereztek.”¹¹⁶ És alig telt el néhány év, az új demokratikus államrend biztosította, hogy dolgozó parasztságunk sikerrel küzdje le gazdasági nehézségeit, a munkásosztállyal összefogva elinduljon a fejlettebb szocialista gazdaság és társadalom felépítése, a magasabb kultúra felé.

¹¹² Az ezeréves jussért, i. m., 79. 90.

¹¹³ Szabad Nép – 1945. ápr. 7.

¹¹⁴ Nyír. ÁL. MFH. iratai: Büdszentmihály, Polgár 1945.

¹¹⁵ U. o. Hodász 1945.

¹¹⁶ Márkus István, i. m., 23.

VI. A földreformtól a szocialista mezőgazdasági

1945 óta a munkásosztály vezetésével és a párt útmutatása nyomán hazánkban, Szabolcs-Szatmár megyében is rohamos fejlődés ment végbe, népünk élete kedvezően megváltozott. Az újonnan földhözjuttatottaknak és a régi kisparasztoknak százazrei jutottak emberhez méltó élethez. A földreform azonban 1945-ben a magyar nép nagy perét a földért még nem zárta le, csak ennek egy – végre sikeres – szakaszát. Ugyanis még a népi demokratikus állam segítségével sem érthette el dolgozó parasztságunk, hogy kicsiny földön, egyéni gazdálkodás útján mindazt elérje, amit joggal várt és megkövetelt az új élettől. A magyar föld szabad birtokosa, a falu népe csak úgy és akkor tudta sikerrel felvenni a harcot a múlt visszahúzó erőivel és a természettel, mikor túllépett a földreform eredményein, és a szocialista mezőgazdaság megteremtésével végképp maga alá gyűrte a múltat, és sikerrel vette fel a harcot a szeszélyes természettel is.

A magyar mezőgazdaság korszerű reformját, az ipar és mezőgazdaság közötti aránytalanság felszámolását a Magyar Dolgozók Pártja 1948 nyarán, a két munkáspárt egyesülése után tűzte ki feladatul. A kommunisták által meghatározott feladat helyességét és szükségességét Szabolcs-Szatmár parasztsága is megértette, s már 1948 őszén sok dolgozó paraszt maga is ráeszmélt, hogy a földosztás felemelkedésének minden feltételét egymagában nem teremtette meg. Így ezek a szövetkezeti útra léptek. 1948-ban a megyében 19 termelőszövetkezet 166 taggal kezdte meg működését.¹¹⁷ Az első szövetkezetek Nyíregyháza határában (Szabadság TSZ: 230 kat. hold – 13 család), Sóstó-hegyen (Vörös Csillag TSZ: 70 kat. hold – 15 család), Tiszadobon (Táncsics. TSZ: 14 család) alakultak meg, és az utánuk megalakult termelőszövetkezeteknek is kezdetben mind földterülete, mind tagsága kicsiny volt. 1949-ben és a következő években az erősödő termelőszövetkezeti mozgalom során gyors ütemben nőtt a szövetkezetek száma és taglétszáma. 1951-ben már 9266 tag volt 184 termelőszövetkezetben, s az 1952. év végén 424 mezőgazdasági termelőszövetkezet, 78 I. típusú termelőszövetkezeti csoport működött megyénkben, a termelőszövetkezeti tagok száma pedig 51 000 fő fölé emelkedett.¹¹⁸ Felszabadulásunk 10 éves évfordulóján a megye szántóterületének 16,5 százalékán folyt szövetkezeti gazdálkodás. A komlódtótfalusi Két Vadas Testvér gyümölcsstermelő szövetkezet, a tiszavasvári Táncsics, a sóstóhegyi Vörös Csillag, a fényeslitkei Fürst Sándor, a csengeri Lenin és később még jó néhány termelőszövetkezet országos hírnevet szerzett.¹¹⁹ Pedig a szövetkezetek első lépései nem voltak könnyűek. Gazdasági felszerelésük szegényes volt, 2–3 pár ló képezte az állatállományt, a szakemberek is hiányoztak. A szövetkezetek megerősödését meggyorsították a szövetkezeti mozgalom indulásával egy időben létesített gépállomások. 1955-ben a megyében már 27 gépállomás működött, 1959-ben pedig 11 244 erő- és munkagép állt a gépállomásokon a termelőszövetkezetek rendelkezésére.¹²⁰

¹¹⁷ Számvetés... , i. m., 36.

¹¹⁸ Uo.

¹¹⁹ 10 év eredményei Szabolcs-Szatmár megyében, 6. o. (Hazafias Népfrent Megyei Bizottsága) Nyh. 1955.

¹²⁰ Szabolcs-Szatmár megye számokban (KSH. Szabolcs-Szatmár Megyei Igazgatósága) Nyh. 1962.

A termelőszövetkezeti mozgalom megyei fejlődésében is súlyos következményekkel jártak az ötvenes évek elején elkövetett politikai hibák, torzítások. A termelőszövetkezetek életében az első törést az 1953. esztendő hozta. A Magyar Dolgozók Pártján belüli jobboldali elhajlás és Nagy Imre revizionista fellépésének eredményeképpen jelentős veszteségek érték a termelőszövetkezeti mozgalmat, amiben azonban közrejátszott még az is, hogy 1951–52-ben több helyen megsértették a szövetkezésben az önkéntesség elvét. Még ott is megtorpanás következett be 1953-ban, ahol a termelőszövetkezet nem oszlott fel, de a tagok egy része kilépett. A termelőszövetkezetek áttérése a belterjes gazdálkodásra 1954-ben a mozgalomnak újabb lendületet adott, és a termelőszövetkezetek vagyona a megyében 1955-re elérte a 463 millió forintot. A termelőszövetkezetek fejlődése megmutatkozott a munkaegységek értékének növekedésében is: 1954-ben 24,36 Ft, 1956-ban pedig 36,01 Ft volt egy munkaegység megyei átlagértéke. Az anyagi eredmények meggyorsították a termelőszövetkezeti tagság számszerű fejlődését is.¹²¹ A termelőszövetkezetek fejlődését újból megszakította 1956-ban a Nagy Imre vezetésével felülkerekedett revizionista csoport tevékenysége és az ellenforradalom. Falun az ellenforradalom éle és támadása elsősorban a termelőszövetkezetek ellen irányult. A különböző „forradalmi” és más „bizottságok” egymás után szólították fel a termelőszövetkezeteket a feloszlásra, és volt földbirtokosok, csendőrök, katonatisztek és más ellenséges elemek megfélemlítéssel, fenyegetésekkel, nem egy helyen kíméletlen erőszakkal jelentős eredményeket értek is el. Az ellenforradalmi támadás következtében Szabolcs-Szatmár termelőszövetkezeteinek több mint kétharmada feloszlott, a családoknak és tagok 70 százaléka kilépett, és a megművelt terület alig egyharmada maradt meg a szövetkezetek kezén. Az ellenforradalom alatt a megye termelőszövetkezeteiből kb. 32,5 millió forint értékben hurcoltak el beruházási vagyontárgyakat, állatokat, terményt, takarmányt és egyéb gazdasági felszerelést. Ezenkívül a megye valamennyi termelőszövetkezetének zárszámadása után csaknem 28 millió forint vagyonihiány mutatkozott, amelynek nagyobb része szintén az ellenforradalom tevékenységéből származott.¹²²

Az 1956-os ellenforradalom nemcsak a termelőszövetkezetek jelentős részét bomlasztotta szét, hanem a megmaradt szövetkezetek helyzetét is megingatta. A szövetkezeti gondolat mellett azonban a dolgozó parasztság legöntudatosabb legáldozatosabb része híven kitartott, az ellenforradalmárok ezeket nem tudták megfélemlíteni, sem a szövetkezettől eltántorítani. Az ellenforradalom leverése után az MSZMP és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány támogatásával a megmaradt termelőszövetkezetek megerősödtek, a feloszlott szövetkezetek jelentős része újjáalakult, s már 1957 végére gazdaságilag is megerősödött: a termelőszövetkezetek beruházott vagyona 1957-ben 198 millió 538 ezer forintra emelkedett, a munkaegység megyei átlagértéke pedig 42,20 Ft-ra nőtt.

1959-ben Szabolcs-Szatmárban is megérték a feltételek, hogy a termelőszövetkezetek útján tovább lépve sikeresen fejezzük be a szocialista mezőgazdaság felépítését. Ez három év alatt, 1959–1961 között meg is történt.

¹²¹ 14 esztendő a virágzó élet útján Nyíregyházán (MSZMP Városi Bizottsága) Nyh. 1960. 10. o.

¹²² Az ellenforradalom Szabolcs-Szatmárban, 3. o. (Megyei Fehér Könyv I.) Nyh. 1957.

1961. március 16-án, Szabolcs-Szatmár szocialista mezőgazdasági nagyüzemi dolgozói és vezetői nagyaktíva tanácskozásán jelentette be az MSZMP megyei titkára, hogy Szabolcs-Szatmár megyében lényegében befejeződött a mezőgazdaság szocialista átszervezése. A megye 234 községéből 231 lett szövetkezeti község, köztük a megye székhelye, Nyíregyháza városa is.¹²³ 1961-ben a megye összes földterületéből (1 028 194 kat. hold) 726 124 kat. hold került a termelőszövetkezeti gazdálkodás körébe. 349 közös gazdaságban 99 963 család 107 184 taggal végzi a termelőmunkát. 1963-ra a megye mezőgazdaságában a szocialista szektor részaránya 95% fölé emelkedett, 771 139 kat. hold összterületen 103 932 tag gazdálkodott. Így itt is uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok. A termelőszövetkezetek elindulhattak a korszerűen gazdálkodó nagyüzemek kialakítása felé.¹²⁴

A mezőgazdaságban végbement forradalmi változások értékeléséhez álljon itt a következő statisztika:

Szabolcs-Szatmár megye területének megoszlása birtokcsoportok szerint az 1935. évben

Gazdaság-nagyságcsoport	A földbirtokok		A tulajdonosok és az általuk birtokolt föld területének %-os megoszlása	
	száma	területe (kat. hold)	a földtulajdonosok száma szerint	a gazdaság nagysága szerint
1 kat. holdnál kisebb	44 574	19 106	38,2	1,9
1 kat. holdnál kisebb	44 574	19 106	38,2	1,9
1 – 5 kat.holdig	44 237	106 066	37,9	10,4
6 – 50 „	25 522	334 826	21,8	32,7
51 – 100 „	1 160	80 072	1,0	7,8
101 – 500 „	1 013	213 560	0,9	20,8
501 – 1000 „	156	75 513		7,4
1001 – 3000 „	55	91 387		8,2
3001 – 5000 „	6	22 443	0,2	2,9
5001 – 10 000 „	8	55 483		5,4
10 001 kh-nál nagyobb	2	26 121		2,5
Összesen:	116 733	1 024 577	100,0	100,0

(KSH Szabolcs-Szatmár Megyei Igazgatósága: 20 év a szocializmus útján – Nyíregyháza, 1964.)

Megyénk népének, szövetkezeti parasztságunknak eddigi és most folyó munkája a biztosíték arra, hogy Szabolcs-Szatmár megye is jelentős és boldogabb fejezeteket segít beírni a szocializmus teljes felépítésének időszakában a magyar nép történetébe.

Horváth Sándor

¹²³ Kelet-Magyarország, 1961. márc. 18.

¹²⁴ 20 év a szocializmus útján, 30. o.

(KSH. Szabolcs-Szatmár Megyei Igazgatósága) Nyh. 1964.